

Saly Noémi

Többnyire nagyon egyszerű...

Gálisz Virág felvétele

„Születni tudni kell” – zárták idősebb családtagjaim a beszélgetést, ha olyasvalaki került szóba, aki érdemeitől teljesen függetlenül, rokoni vagy elvtársi alapokon kapott vastag szeleteket valami habostortából. A kijelentésben az irigységnek szikrája sem csillant, sőt. Kimondatlanul benne volt a gyerekeknek szóló világos figyelmeztetés: aki ilyen módon akar előbbre jutni a világban, az a mi családunk részéről közmegegyezésre számíthat. Punktum. Más kimondatlan üzenetek ellenben arról szóltak, hogy azt viszont, hogy kik vagyunk és kiktől vagyunk, igenis számon kell tartani. Más okokból. Punktum.

Négy-öt éves korom kedvenc játékaik közé tartozott téli délutánokon előszedetni Nagymamával a régi fényképalbumokat. A nevek bővítésében éltem, ahogy abban az életkorban szokás; és abban az időben az ember gyereke még

nem rajzfilmfigurákon vagy autómárkákon csiszolta a memóriáját. Nagymama kiapadhatatlan türelemmel mutogatta a képeket a lapokra hullani készülő, ősrég albumokban. Ez itt az Öfi meg a Fafi, ez itt a Mikó Juliska, ez a bajuszos a Pista bácsi... Még nem voltam iskolás, amikor fejből tudtam nemcsak a nagyszüleim, de a dédszüleim és testvéreik nevét is, és már én igazítottam ki Nagymamát, ha véletlenül tévesztett. Ugyanezt játszottam apai nagyanyámmal, Nagyikával is, irtó mókás nevekkel örvendeztetett meg, kacagtam, mint akit csiklandoznak. Czipauer János. Czuléger Marcella! Órület.

Kiskamasz koromban jött ezekhez a családi földrajz. Előkerültek mindenféle keresztlevelek és másolataik, valakinél egy ősrégi *Tiszti címtár* (benne például Szmik dédapa testvéreivel); fényképeken városnevek, régi borítékokon ismeretlen utcák... És jöttek a históriák, a történelembe ágyazódva vagy a lélek tekervényeiből előgombolyodva, de jöttek.

Hát így valahogy, apránként kikerekedett az én családtörténetem, ami nyilván semmiben nem különbözik egy átlagos magyar polgárcsalád történetétől, tehát vad, gazdag és gyönyörű, mint az amazóniai őserdő vagy Budapest egy napos szeptemberi délutánon. (Felmenőim úgy 130 éve kivétel nélkül itt éltek, ezt azért jegyezzük meg. Nekem nem mindegy.)

Hogy a dédszüleiknek is voltak szülei, ezt valahogy fölfogtam annak idején. De hogy aztán még milyen távolságokig nyúlnak az ágak (vagy inkább milyen

mélységekig a gyökerek), ezt csak harmincas éveimben kezdtem firtatni, immár némi kutatói tapasztalat birtokában, a bölcsész nagyképűségével. Aztán csendesedve gondolkodtam rajta, például vajon hány éve nem mondta ki senki 1615 után meghalt ősanyám, Potvor Sára nevét. Vajon mi az enyém a génjeiből? A fülcimpám? A félmosoly a szájam sarkában? Egy négyezer-kilencvenhatod Potvor Sára lappang bennem. És több mint harminc évig sejtelmem sem volt róla. Örület.

Két nagyon-nagyon hosszú gyökér a középkorig nyúlik. Az egyik az anyai szálon, a Zlinszky családon keresztül ér a felvidéki Rudnay-Rudnyánszky családig, onnan pedig az Árpád-kori Divék nemzetségig, biztos évszámokkal az 1200-as évekből. (Odáig, hogy kiszámoljam, hanyadfokú rokona lehetek ilyenformán Kosztolányi Dezsőnek vagy Ottlik Géának, akik ugyanoda vezették vissza magukat, még nem merészkedtem. Gondolom, úgy huszadfokú. De jó. Hogy éppen ők.) Ezen az ágon egy kevésbé vonzó jellemű báró is tanyázik, Rudnyánszky József, a nagytétényi kastély építtetője. Húga volt az ősanyám, a cím oldalágra szerencsére nem terjedt ki. A legjobb az egészben a családi címer. A családtörténész Nagy Iván szavaival: „kék mezőben egy terepélyes fa alatti medve, fölötte csillag és hold ragyog”. (Innen jönne atavisztikus rajongásom a medvék iránt? Vagy valamelyik előző életemben egyszerűen medve voltam a Felvidéken? Cammogtam „terepélyes” fák alatt, csámcsogtam a vad málnásban?)

A másik hosszú história a Saly család. Dunántúli kismemesek, akikről (szintén Nagy Iván jóvoltából) 1655-ig tudok teljesen biztosat: Saly Dénes szolgabíró Vas megyében, meg a Gergely nevű fia. Utána jön egy nagy lyuk az időben, és az 1400-as években megint van egy Saly Dénes fia, Gergel, ugyanott szolgabíró, aligha véletlen egybeesés folytán. Nálam is szívósabb családfakutató rokonom, Saly Gyurka állítja, hogy még korábról tudunk Saly Oswaldról, aki felgyűjtotta a vasvári konventet. Püfff! A családi hagyomány szerint az – ugyancsak Árpád-kori – Sal nemzetség besenyő volt. (Nevüket három kis dunántúli település őrzi: Salfa Vasban, Salföld és Salköveskút a Balaton-felvidéken.) Apám egyik legénykori barátja ennek hallatán így vigyorgott a vendéglői asztalnál:

– Ismertem én azt a besenyőt, édes Gézám: Buxbaum Besenyőnek hívták, és lóborrel házalt a Király utcában...

Buxbaummal nem találkoztam a családfa ágain mászkálva, de Szmik Náthán Ignác bányagondnokkal (Selmec mellett, Hodrusbányán), valamint Spitz Jakab és Frankl Róza hitestársakkal bizony igen. Náthán elvett egy evangélikus tót leánykát, négy fiuktól és egy lányuktól (aki a nagy múltú erdélyi Mikó családba ment férjhez) az 1870-es években a kutya se kérdezte apjuk eredeti vallási hovatartozását. Spitz Jakab nem volt ilyen egyszerű ügy. Katolikus budapesti rendőrtiszt dédapám elcsábította a lányát, aki összeköltözött a gojjal, és zabit szült neki. Amikor 1884-ben a második kis zabi, nagyapa is megszületett, Spitz Mária kitért, és összeházasodtak. Jakab megszárgatta ruháit, hamut hintett a fejére, és elsiratta lányát, akinek otthon a nevét sem volt szabad többé kiejteni. Semmi mást nem tudok Jakabról és Rózáról, de a fájdalomukra sokszor gondolok.

Református csak egy volt a családban, ő viszont nem akárki: Takaró Géza, amerikai magyarok szeretett püspöke az 1930-as évektől. Mi van még? Ja! Görög katolikusok, sőt ortodoxok is lehettek némely erdélyi felmenők között,

akiknek története sajnos ködbe veszett. A népes fiatalabb nemzedék pedig nem úszta meg az ilyen irányú legújabb kori fejleményeket: egy unokahúgomat Párizsban évekre elnyelte a szcientológia agyamosógépe, öccse meg itthon mosolyog átszellemülten a hit gyülekezetében. (Nekem ez már sok. Katolikusnak keresztelték, vallásos nem lettem, de hívő igen.)

Hadd büszkélkedjem a nemzetiségekkel is. A besenyőkön és egyéb színmagyarokon túl itt vannak a morva Zlinszkyek és az ugyancsak morva Franz Keiner. Aztán a felvidéki tótok, például Francsek Pál ükapám, Kalitzky Terézia és Tomaszek Julianna ükanyám. Mindenféle németek: Eduard Voigt, Jakob Czipauer, Franz Zolliger, Joseph Taschler, Johann Schubert. Horvátok és más délvidékiek: Vlasits Klára, Gergácz Katharina. Egyik sógornóm ősei között az örmény Kredon Péter, egy másik távoli oldalágon cigányok, akikről szégyenszemre nem tudok semmit. Hát így. Ami a vért illeti, nem valami kék. Tarkabarka, mint egy plezúros gyerektérd vagy középkori templomablak. A Himnusztól mindenesetre akkor is összeszorul a torkom, ha hétköznap éjfélkor ér, miközben épp fuszeklikat teregetek a konyhában a fregolira.

Aztán a fent és lent libikókái! Elszegényedő nemesi családok lányai polgárfiúkkal, polgárlányok gazdalegényekkel házasodnak – ez persze főleg a 19. század utolsó harmadának forgatagára jellemző, utána meg már mindegy: mindenki polgár és mindenki városlakó. És nyernek, aztán meg vesztenek: kártyán vagy a háborúban és utána, de akkor aztán tényleg mindent.

Czipauer Jakab ükapám fiákeres volt Vácott. János fia – frissen szabadult ácslegényke – mezítláb indult gyalog a fővárosba, szerencsét próbálni. Ács és állványozó – az 1870-es évek Pestjén nehezen lehetett volna keresettebb szakmát választani. A fél várost ő építette: ő állványoz a Millenniumi emlékmű építkezésén, ő az ácsmestere a Fasori iskolának és templomnak, nem is sorolom tovább, sok van még. Idős korára a budapesti ipartestület mestervizsgáztató bizottságának elnöke lett. Tőle kaptuk azt a mondatot, amelyik félig tréfásan, de alapjában véve halálosan komolyan élt-él a családban a mai napig: „Én egy nemzetalkotó elem vagyok, fiam!”

Czipauer János megözvegyülvén elvette akkori főnöke lányát, Keiner Teréziát. A főnök, Franz Keiner morva pallér akkor került Pestre az 1840-es évek közepén, amikor a Lánchíd építéséhez toborozták a szakképzett munkaerőt. Kinézek az ablakomon, borzonganak a híd fényei a vizen, Keiner ükapa dörmög a bajsza alatt valami háromnegyedes ütemű nótát.

Volt olyan építkezés is, ahol egy Francsek Imre nevű építész volt öreg Czipai főnöke. A Közmunkák Tanácsának székházát állványozta, itt, a szomszédomban, a Döbrentei téren? Vagy a városligeti műjégpálya épületét? A Gellért-szobor mögötti kolonnádot? Ezt már nem tudni. De Francsek dédapa munkája ez mind, meg jó néhány bérház is a városban. Például a Rákóczi út 11. Pontosan száz évig mindig lakott valaki a családból abban a negyedik emeleti lakásban, amelyet dédapa a ház elkészültekor bérbe vett. Letelt a száz év, Iluci néni tavaly meghalt, a mesének vége, jött az angol befektető. (Restauráltatja a gipszstukkókat.)

Hogy Francsek dédapa – akinek az apja még Gödöllőn volt molnár és hasonbérő – vajon vett-e bicskát diákkorában leendő apósa, a híres pesti késes, Johann Schubert Aranykéz utcai boltjában, hát, ezt nem tudom. De például

Petőfi vagy Vörösmarty vehetett, mert az üzlet akkoriban már működött. Ifjabb Johann járhatott a Pilvaxba, ázhatott a havas esőben a múzeumkertben – ezeket is csak gondolom, de a vándorkönyve és a mesterlevele megvan, az utóbbi Iluci néni spájzából került elő egy polc mögül, itten lóg a kopott aranykeretes, szépen kalligrafált mesterlevél a szobám falán, hogyaszongya, „Wir ober- und unter Vorsteher“, mi, fő- és al-elöljárók tanúsítjuk stb. Kaiserliche und königliche Freystadt Pesth. (A malmokat és a késeket is hamarabb szerettem, mint ahogy ezek a dolgok kiderültek.)

Francsek dédapa legidősebb gyereke, ifjabb Imre a Széchenyi fürdő strandjával írta be a nevét a város építészettörténetébe. Aztán elszegődött Iránba, a sah állami építészeként került szovjet fogságba, végül nyomtalanul eltűnt a gulag poklában – de ezt már másutt megírtam. Meg azt is, hogy amikor dédapa fiatalon megözvegyülve ott állt öt kamaszforma gyerekkel, a péceli nyaralószomszéd és jó barát, Bárczy István polgármester testvérhúga hozzáment feleségül. És minthogy dédapa is meghalt hamar, fiatalon, nagyapámat és négy testvérét Bárczyék navigálták el a diplomáig és házasságkötésekig. Amikor rájöttem, hogy ki is volt a Nagymama emlegette Pista bácsi, aki számtalan családi fényképünkön mosolyog a bajusza alatt, hát akkor tényleg új színben ragyogott föl hirtelen az egész város. (Ha valakiről, róla kellene végre írni egy tisztességes könyvet. Bár lehet, hogy a mai Budapesten már az sem segítene.)

Saly József ükapám jogászember, a pesti egyetem tanácsjegyzője volt, szolgálati lakásban lakott a Papnövelde utcában. Onnan örökölt, nagy íróasztalánál dolgozott aztán dédapa, nagyapa, apám. 1991-ig, haláláig a bátyám írta rajta cikkeit a Nimródba. (Nekem valahogy nincs bátorságom birtokba venni azt az íróasztalt, bár itt áll a nagyszobában.) Károly dédapa rendőr lett, negyvenkét esztendősen a millenniumi kiállítás rendőrpáncsnoka, később Kőbánya kapitánya. Utolsó éveit Soroksár-Erzsébetfalván élte. Második fia, Géza (akinek születésekor elvette Spitz Máriát) a Beszkártnál volt tisztviselő, egyre magasabb rangban, a háború előtti években már vezérigazgató-helyettesként. Ő vette feleségül Czipauer János Erzsébet lányát. Mártonhegyi házukat 1950-ben kinézte magának egy párttitkár, rövid úton kitelepíttette őket. A beszédkáros munkások küldöttségbe mentek nagyapáékért Rákosihoz. Két év után hazajutottak, onnantól nyolcadmagukkal szorongva a kegyesen meghagyott alsó lakásban. Ha valakit érdekel a ház fénykora, forduljon Szabó Magdához. A *Megmaradt Szobotkának* elején olvashat Tibor gyerekkori barátairól és otthonukról. „Géza, a mesehős” az apám. Erzsébet húga is ott szerepel. 92 éves, nem tudom, fogja-e még olvasni, amit most leírtam.

Kiről nem meséltem még? Hát a legnehezebbekről, papáról és mamiról. Papa az orvosgyetemen tett kanyar után elvégezte a jogot, és újságíró lett a rádiónál. Haditudósító a Don-kanyarban, ellenálló itthon, tíz évig rab a gulagban (ahol véletlenül összefut Iránból odahurcolt apósával), aztán még egy kicsit segédmunkás Rákosi Magyarországon. Meg apa. A tesómat tízévesen látta először. Velem volt öt boldog hónapja, forradalommal tetézve, aztán még másfél év szorongás, ami közben megtanított mosolyogni, beszélni és ölelni. Amikor ezzel megvoltunk, meghalt.

Mamitól túlélni tanultam meg. A vízivárosi polgárgyerekek hétévesen kerültek Iránba. Az ottani boldog és gondtalan gyerekkornak nagyapa eltűnése vetett

véget, vissza kellett térniük Pestre. Öt nyelv birtokában fölvettek a rádióba – boldog szerelem apámmal, aztán a várakozások, hogy hazajön-e élve a Don mellől, hogy hazajön-e élve az utcáról, hazajön-e élve a gulagról. Aztán tudomásul venni, hogy a János Kórházból nem jön haza soha többé. És eltartani nagyanyát, anyát, két gyereket. Aztán rajtam kívül mindenkit eltemetni. Aztán egy éven át ép tudattal, derűvel, humorral viselni a biztos halálba vivő, lassú bénulást. (Ez lenne mami hetvennyolc kalandos életévének története? Édes Istenem, a meg nem írt családregegyek örök felelőssége az ember vállán.)

Állok a Döbrentei utcai lakás erkélyén, ahonnan ötven és fél éve nézem a Dunát. Nézem a várost, a városomat, és nem egészen értem, hogy lehetett a jó Isten ennyire gondos és körültekintő, hogy pont ebbe a családba, ebbe a városba, erre az erkélyre rakott – nyilván még az se volt mindegy neki, hogy éppen mikor. Szeretem, hogy legalább az életem második felében emelt fővel lehetek az, amik az őseim voltak: polgár. Na, nem úúúúgy. Rémes, hogy magyarázkodom kell, de fogok. „A polgár, fiam, az az ember, aki hozzárak a világhoz.” Ez is egy ilyen családi verdikt volt, naná. Az ember megtanulta, mint azt, hogy „a kent kenyeret harapjuk, a kenetlent törjük”. Szóval, ez többnyire ilyen egyszerű.

Király Farkas

rubái-féleségek a pesti forgalomhoz

opálos reggelembe köd szítál.
ezerkocsis dugóban áll a bál.
a szélvédőn szmogos mocsok csorog.
talán repülni kéne, vertikál'?

nyomulna mind, dohog, dühöng, dudál,
ez állóharc, ypern, madrid-határ,
anyád-apád, enyém, tiéd, övék,
sofőr-malőr, botor motor-batár.

szitkát bizony hiába szórja rám,
uram, egy kávé volt csupán kajám...
de marhasága, lám, megihletett –
kaján' röhög magán omár khajjám.